

MODERN MECHANISMS OF COMMUNICATION IN THE FORMATION OF POLITICAL CULTURE

Bahodir Eshbekov

Independent Researcher, PhD

Uzbekistan University of World Languages

E-mail: bahodireszbekov727@gmail.com

Tashkent, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: political communication, political thought, political culture, mass media, political consciousness, democracy.

Received: 01.11.25

Accepted: 02.11.25

Published: 03.11.25

Abstract: This article analyzes the concept of political communication, its role and significance in society, as well as its role in the formation and development of political thought and political culture. Modern forms of the process of political information exchange, the impact of communication technologies on political consciousness, and the role of communication in the development of democratic societies are highlighted.

SIYOSIY MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHDA KOMMUNIKATSIYANING ZAMONAVIY MEKANIZMLARI

Bahodir Eshbekov

Mustaqil tadqiqotchisi, PhD

O'zbekiston jahon tillari universiteti

E-mail: bahodireszbekov727@gmail.com

Toshkent, O'zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: siyosiy kommunikatsiya, siyosiy tafakkur, siyosiy madaniyat, ommaviy axborot vositalari, siyosiy ong, demokratiya.

Annotatsiya: Mazkur maqolada siyosiy kommunikatsiya tushunchasi, uning jamiyatdagi o'rni va ahamiyati, shuningdek, siyosiy tafakkur hamda siyosiy madaniyatni shakllantirish va takomillashtirishdagi roli tahlil qilinadi. Siyosiy axborot almashinuvi jarayonining zamonaviy shakllari, kommunikatsion texnologiyalarning siyosiy ongga ta'siri hamda demokratik jamiyatlar rivojida kommunikatsiyaning o'rni yoritiladi.

СОВРЕМЕННЫЕ МЕХАНИЗМЫ КОММУНИКАЦИИ В ФОРМИРОВАНИИ ПОЛИТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ

Баходир Эшбеков

Независимый исследователь, доктор философии

Узбекский университет мировых языков

Электронная почта: bahodireshebekov727@gmail.com

Ташкент, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: политическая коммуникация, политическая мысль, политическая культура, средства массовой информации, политическое сознание, демократия.	Аннотация: В статье анализируется понятие политической коммуникации, её роль и значение в обществе, а также её роль в формировании и развитии политической мысли и политической культуры. Рассматриваются современные формы обмена политической информацией, влияние коммуникационных технологий на политическое сознание и роль коммуникации в развитии демократических обществ.
--	---

Kirish. Siyosiy kommunikatsiya - bu siyosiy tizim subyektlari o'rtasida axborot almashinuvi, g'oyalar, qadriyatlar va qarashlarning uzatilish jarayonidir. U siyosiy jarayonlarning uzviy qismi bo'lib, jamiyatdagi siyosiy madaniyatni shakllantirishda, fuqarolarning siyosiy faolligini oshirishda hamda demokratik qadriyatlarni mustahkamlashda muhim o'rin tutadi.

Zamonaviy globallashuv davrida siyosiy kommunikatsiyaning shakllari tubdan o'zgarmoqda. Ommaviy axborot vositalari, internet, ijtimoiy tarmoqlar siyosiy ong va tafakkurni boshqarishning asosiy vositasiga aylanmoqda. Shu bois siyosiy kommunikatsiya nafaqat siyosiy boshqaruvning texnologiyasi, balki ijtimoiy ongni shakllantiruvchi kuch sifatida ham o'rganilishi zarur.

Adabiyotlar va tushunchalar. Ommaviy axborot vositalari (OAV) va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) mohiyatan bir-biriga yaqin bo'lib, har ikkalasi ham turli tizimlar o'rtasida aloqa o'rnatish, axborot almashish va muloqot yuritish vositasi sifatida xizmat qiladi. Ommaviy kommunikatsiyaning muhim ko'rinishlaridan biri - siyosiy kommunikatsiya bo'lib, u siyosiy munosabatlar va aloqalarda markaziy o'rin tutadi.

Kommunikatsiya (lotincha communicatio - "bog'layman", "umumlashtiraman") - bu axborot almashinuvi jarayoni bo'lib, u texnik, ijtimoiy va madaniy shakllarda namoyon bo'ladi. Texnik darajada "inson-inson", "inson-mashina", "mashina-inson" va "mashina-mashina" kabi

tizimlar orqali amalga oshadi. Ijtimoiy nuqtai nazardan esa, kommunikatsiya insonlar, guruhlar yoki tashkilotlar o'rtasidagi axborot almashinuvidir.

Siyosiy kommunikatsiya - siyosiy institutlar va tizimlar o'rtasidagi axborot almashuvini ta'minlovchi jarayon bo'lib, siyosiy boshqaruv, jamoatchilik fikri va hokimiyatni amalga oshirishda asosiy rol o'ynaydi. U jamiyat tafakkuri va texnologiyalar darajasiga mos ravishda ibtidoiy muloqotdan zamonaviy raqamli kommunikatsiyaga qadar rivojlanib kelgan.

Atama sifatida "siyosiy kommunikatsiya" XX asr boshlarida F. Ratsel tomonidan ilmiy muomalaga kiritilgan. U siyosiy jarayonda axborot uzatish eng muhim vosita ekanini ta'kidlagan. Siyosiy kommunikatsiya uch asosiy maqsadni ko'zlaydi:

1. axborot almashish;
2. fikr almashish;
3. xatti-harakatni o'zgartirish.

Shundan eng muhim jihati - xulq-atvor o'zgarishi, chunki bu siyosiy boshqaruvning amaliy asosi hisoblanadi.

Siyosiy kommunikatsiyaning tarixiy ildizlari qadimgi yunon falsafasiga borib taqaladi. Platon "Davlat" asarida ma'rifatli jamiyat barpo etish uchun miflarni qayta yozish g'oyasini ilgari surgan. Arastu siyosiy faoliyatni "yaxshilik uchun muloqot" sifatida talqin qilib, siyosiy kommunikatsiyaning etik mohiyatini asoslab bergan. Sitseron esa uni huquqiy tartibot bilan bog'lagan.

Sharqda ham bu g'oya chuqur rivojlangan. Nizomulmulk "Siyosatnoma" asarida hukmdor va xalq o'rtasida muntazam axborot almashuvini zarur deb bilgan. Amir Temur davlat boshqaruvida xabargirlar tizimi orqali mamlakatdagi voqealardan xabardor bo'lib turgan. Bu tizim o'z davrining mukammal siyosiy kommunikatsiya mexanizmi bo'lgan.

Keyingi davrlarda, jumladan N. Makiavelli asarlarida, siyosiy kommunikatsiya fuqarolarning siyosiy ongiga ta'sir o'tkazuvchi kuch sifatida tahlil etildi.

Shu tariqa, siyosiy kommunikatsiya jamiyatning tarixiy, ijtimoiy va texnologik taraqqiyoti bilan chambarchas bog'liq bo'lib, u hozirgi kunda OAV va AKT vositalari orqali yanada kengayib, siyosiy madaniyatning shakllanishida hal qiluvchi omilga aylanmoqda.

Zamonaviy G'arbda matbuot erkinligi masalalari yuzasidan J. Milton, Sh. Monteskyo, J. Mill kabi liberal-demokratik mutafakkirlar ommaviy axborot vositalarini davlat faoliyatini nazorat qilish vositasi sifatida ko'rganlar. Bu g'oyalar hozirgi G'arb siyosiy kommunikatsiyasi rivojiga asos bo'ldi.

Tadqiqotlar va natijalar. Kommunikatsiya kundalik nutqda insonlar o'rtasidagi o'zaro ta'sir, aloqa tarmoqlari yoki ommaviy ma'lumot uzatish vositalarini anglatadi. Gumanitar

fanlarda esa u ijtimoiy o‘zaro ta’sir shakli sifatida, bevosita (yuzma-yuz) yoki texnik vositalar orqali amalga oshadigan jarayon sifatida talqin etiladi. XX asr boshlarida texnik taraqqiyot va ijtimoiy o‘zgarishlar natijasida bu tushuncha keng ma’noda qo‘llanila boshlandi.

Siyosiy kommunikatsiyaning uch asosiy shakli ajratiladi:

1. Ommaviy axborot vositalari orqali (matbuot, radio, televideniye, internet);
2. Siyosiy tashkilotlar va partiyalar orqali – boshqaruvchi va boshqariluvchilarni bog‘lovchi vosita sifatida;
3. Norasmiy aloqalar orqali – shaxsiy muloqot, saylovlar, referendumlar kabi holatlar orqali.

Siyosiy kommunikatsiya jarayonida axborot yozma, og‘zaki yoki ramziy shakllarda ifodalanadi. U jamoatchilik fikrini shakllantirish, siyosiy ongni rivojlantirish va fuqarolarning siyosiy jarayonlardagi ishtirokini ta’minlaydi. Bu jarayon turli darajada – siyosatchilar chiqishlaridan tortib qonun chiqaruvchi palatalardagi bahslargacha – namoyon bo‘ladi.

Siyosiy kommunikatsiya siyosiy faoliyatdagi axborot aylanishini tashkil etadi. U diplomatik muzokaralardan tortib ommaviy axborot vositalarida tarqatiladigan xabarlargacha turli shakllarda kechadi. Muhimi, bu jarayonda kommunikatorlar — siyosiy institutlar va ularning vakillari — asosiy rolni bajaradi.

Tadqiqotchilarning ta’kidlashicha, siyosiy kommunikatsiya siyosiy jarayonni tizimlashtirib, jamoatchilik fikrini shakllantiruvchi va fuqarolarni siyosiy ijtimoiylashtiruvchi vositadir. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) rivoji natijasida axborot jamiyati shakllanmoqda. M. Kastels bu jarayonni “moddiy madaniyatning qayta shakllanishi” deb ta’riflaydi. U. Martin esa axborot jamiyatining asosiy mezonlarini texnologik, ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy omillar bilan bog‘laydi.

Siyosat sohasida axborot olish va tarqatish erkinligi fuqarolik ishtirokini kengaytiradi, turli ijtimoiy guruhlar o‘rtasida kelishuvni ta’minlaydi. Internet va “elektron hukumat” tizimlari siyosiy ishtirokning yangi shakllarini yaratib, axborot jamiyatining tabiiy talabi sifatida shakllanmoqda.

D. Makkuelning fikricha, siyosiy kommunikatsiya madaniy qadriyatlar, ijtimoiy adolat, demokratiya, teng huquqlar, milliy va diniy birlik, ma’naviy me’yorlarga asoslanmog‘i lozim.

G. Pushkareva siyosiy kommunikatsiyaning to‘rtta kanalini ajratadi:

1. Rasmiy — davlat hujjatlari, qonunlar, siyosiy qarorlar orqali;
2. Shaxsiy — siyosatchilar chiqishlari, muloqotlari orqali;
3. Bilvosita — OAV, tahliliy markazlar orqali;
4. Anonim — ishonchsiz manbalarga tayangan mish-mishlar orqali.

Bugungi kunda siyosiy kommunikatsiya siyosiy madaniyat bilan uzviy bog'liqdir. Axborot tarqatish usullari madaniy qadriyatlar bilan belgilansa, OAV ham shu qadriyatlarni ifodalaydi. Ammo amaliyot shuni ko'rsatmoqdaki, ko'plab OAVlar so'z erkinligini to'liq ta'minlamay, siyosiy va iqtisodiy elitalar manfaatiga xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, zamonaviy axborot vositalari insonni ma'naviy boyitish, ongli ishtirokni kuchaytirish bilan bir qatorda, noto'g'ri axborot, propaganda va psixologik bosim vositasiga ham aylanishi mumkin.

Jamiyatning siyosiy kelajagi, shubhasiz, OAV qaysi yo'nalishni tanlashiga — ma'rifat, adolat va axborot erkinligi tomonmi yoki siyosiy manipulyatsiya tomonmi — bog'liq bo'lib qolmoqda.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqotning metodologik asosi siyosiy kommunikatsiya nazariyasining zamonaviy konseptual yondashuvlariga, ommaviy axborot vositalari, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) hamda siyosiy madaniyat o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni tahlil etishga tayanadi. Tadqiqot jarayonida kommunikatsiya jarayonlarini siyosiy tizimning tarkibiy qismi sifatida o'rganish imkonini beruvchi umumilmiy va maxsus ilmiy usullar qo'llanildi.

Nazariy asoslar:

Tadqiqotning nazariy manbalari J. Mill, J. Milton, Sh. Monteskyo, D. Makkuel, M. Kastels, G. Almond, D. Iston, hamda o'zbek siyosiy tafakkurining yirik namoyandalari — Nizomulmulk, Amir Temur va boshqa mutafakkirlarning siyosat va muloqotga oid qarashlariga tayandi. Bu manbalar siyosiy kommunikatsiya jarayonining tarixiy evolyutsiyasi va zamonaviy shakllarini tahlil qilishda asos bo'lib xizmat qildi.

Tadqiqot uslublari:

Tadqiqotda quyidagi metodlardan foydalanildi:

- Tarixiy-tahliliy metod – siyosiy kommunikatsiyaning qadimgi davrlardan to hozirgi axborot jamiyatigacha bo'lgan rivojlanish bosqichlarini aniqlash uchun;
- Solishtirma (komparativ) tahlil – Sharq va G'arb siyosiy kommunikatsiya tizimlari o'rtasidagi o'xshash va farqli jihatlarni ochib berish uchun;
- Sotsiologik yondashuv – siyosiy axborotning jamoatchilik fikriga, fuqarolik faolligiga ta'sirini o'rganishda;
- Tizimli yondashuv – siyosiy kommunikatsiyani siyosiy tizimning alohida, ammo bir-biri bilan bog'liq elementlari (OAV, siyosiy partiyalar, davlat institutlari) o'rtasidagi axborot almashinuvi jarayoni sifatida tahlil qilishda;
- Diskursiv tahlil – siyosiy nutq, media matnlari va axborot oqimlarida mavjud qadriyat va mafkuraviy yo'nalishlarni aniqlashda qo'llanildi.

Tahlil va natijalar. Siyosiy kommunikatsiya – bu siyosiy tizimning uzviy qismi bo‘lib, u axborot oqimlari orqali jamiyatdagi siyosiy jarayonlarni tartibga solish, fuqarolarni siyosiy qarorlar qabul qilish jarayoniga jalb etish hamda ularning siyosiy tafakkurini shakllantirishga xizmat qiladi. Tadqiqot jarayonida aniqlanishicha, siyosiy kommunikatsiya nafaqat siyosiy institutlar va OAV faoliyatida, balki ijtimoiy tarmoqlar, fuqarolik jamiyati tashkilotlari va individual subyektlar faoliyatida ham namoyon bo‘ladi.

Zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi siyosiy kommunikatsiya jarayonini tubdan o‘zgartirdi. Internet, ijtimoiy tarmoqlar va raqamli platformalar orqali axborot almashinuvi tezligi ortib, siyosiy jarayonlarda interaktivlik, ochiqlik va fuqarolik ishtiroki darajasi sezilarli darajada kuchaydi. Shu bilan birga, siyosiy manipulyatsiya, dezinformatsiya va “soxta yangiliklar” (fake news) muammosi ham dolzarb tus oldi.

Siyosiy kommunikatsiya va siyosiy tafakkur o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik. Olib borilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, siyosiy kommunikatsiya jarayonlari siyosiy tafakkurning shakllanishida muhim rol o‘ynaydi. OAV, siyosiy partiyalar, davlat idoralari va ijtimoiy tarmoqlar orqali tarqatilayotgan siyosiy axborot fuqarolarning siyosiy ongini belgilaydi, ularning siyosiy qarashlari, qadriyatlari va ishonchlarini shakllantiradi.

Biroq, siyosiy tafakkurning mazmuni nafaqat axborot hajmiga, balki uning sifatiga, manbaga bo‘lgan ishonch darajasiga va axborotni qabul qiluvchining madaniy-saviyaviy darajasiga ham bog‘liq. Shu sababli, axborot oqimini to‘g‘ri boshqarish, axborot siyosatini insonparvarlik va milliy qadriyatlarga tayangan holda shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Siyosiy kommunikatsiyaning siyosiy madaniyatni rivojlantirishdagi o‘rni. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, siyosiy kommunikatsiya siyosiy madaniyatni shakllantiruvchi va mustahkamlovchi omil sifatida namoyon bo‘ladi. U quyidagi yo‘nalishlarda o‘z ta‘sirini ko‘rsatadi:

- Siyosiy ijtimoiylashuv – OAV, ta‘lim tizimi va raqamli media orqali fuqarolarda siyosiy ong, siyosiy mas‘uliyat va fuqarolik pozitsiyasi shakllanadi;
- Siyosiy qadriyatlarni mustahkamlash – kommunikatsiya jarayonlari orqali demokratiya, adolat, tenglik, erkinlik kabi umuminsoniy qadriyatlar targ‘ib qilinadi;
- Madaniy uyg‘unlikni ta‘minlash – milliy madaniyat va an‘analarni zamonaviy kommunikatsiya vositalari orqali global madaniy oqimlar bilan uyg‘unlashtirish imkonini beradi.

Shuningdek, siyosiy kommunikatsiya siyosiy jarayonlardagi ishtirokchilik madaniyatini kuchaytiradi. Fuqarolar siyosiy axborot manbalariga erkin kirish orqali siyosiy qarorlar qabul qilishda faolroq ishtirok etadi, bu esa siyosiy tizimning barqarorligi va legitimligini ta‘minlaydi.

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi xulosalar shakllantirildi:

1. Siyosiy kommunikatsiya – siyosiy tizimning asosiy integratsion mexanizmlaridan biri bo‘lib, siyosiy jarayonlarning ochiqqligini ta‘minlaydi.
2. OAV va ijtimoiy tarmoqlar orqali tarqatilayotgan siyosiy axborot fuqarolarning siyosiy tafakkuri va madaniyatiga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi.
3. Siyosiy kommunikatsiya jarayonining samaradorligi siyosiy madaniyat darajasi va jamiyatdagi axborot erkinligi bilan bevosita bog‘liqdir.
4. Zamonaviy raqamli kommunikatsiya vositalarining to‘g‘ri boshqarilishi siyosiy tafakkur va madaniyatni takomillashtirishning muhim omiliga aylanmoqda.
5. Siyosiy kommunikatsiyada milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg‘unligi jamiyatda siyosiy barqarorlikni ta‘minlovchi asosiy shartlardan biridir.

Xulosa. Siyosiy kommunikatsiya zamonaviy davlat boshqaruvi va fuqarolik jamiyatining ajralmas tarkibiy qismi sifatida siyosiy tafakkur va siyosiy madaniyatning yuksalishida muhim rol o‘ynaydi. O‘zbekiston Respublikasida kommunikatsion siyosatni rivojlantirish, axborot texnologiyalarini keng joriy etish va elektron hukumat tizimini takomillashtirish orqali davlat va jamiyat o‘rtasidagi muloqotning yangi bosqichi shakllanmoqda.

Harakatlar strategiyasi, “Elektron hukumat”, “Elektron hujjat aylanishi”, “Axborot erkinligi prinsiplari va kafolatlari to‘g‘risida”gi qonunlar siyosiy kommunikatsiya infratuzilmasining huquqiy asosini mustahkamlab, fuqarolarning siyosiy jarayonlardagi ishtirokini kengaytirmoqda. Shuningdek, siyosiy axborotlar almashinuvi, ommaviy axborot vositalari, raqamli platformalar va saylov jarayonlarida qo‘llanilayotgan axborot tizimlari mamlakatda ochiq, interaktiv va demokratik kommunikatsion muhitni yaratmoqda.

Ilmiy manbalar tahlili shuni ko‘rsatadiki, siyosiy kommunikatsiya faqat axborot uzatish jarayoni emas, balki siyosiy ongni shakllantirish, ijtimoiy qadriyatlarni mustahkamlash va davlat hamda fuqarolar o‘rtasida o‘zaro ishonchni kuchaytiruvchi mexanizmdir. Shu bois, siyosiy kommunikatsiyani tizimli rivojlantirish O‘zbekistonda demokratik jamiyat, fuqarolik madaniyati va siyosiy tafakkur evolyusiyasining poydevori sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasining “Elektron hukumat to‘g‘risida”gi Qonuni. — <https://lex.uz/docs/2833860>
2. O‘zbekiston Respublikasining “Elektron hujjat aylanishi to‘g‘risida”gi Qonuni. — <https://lex.uz/docs/165079>
3. O‘zbekiston Respublikasining “Elektron raqamli imzo to‘g‘risida”gi Qonuni. — <https://lex.uz/acts/64467>

4. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Ommaviy kommunikatsiyalar sohasida monitoring tizimini takomillashtirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi Qarori. — <https://lex.uz/docs/1847330>
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi PF-4947-son Farmoni. "2017–2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi". — <https://lex.uz/docs/3353186>
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 17-yanvardagi PF-5635-son Farmoni. — <https://lex.uz/docs/4168749>
7. Абдурахманова Х.А. Сиёсий интернет-коммуникация – ижтимоий ривожланиш омили сифатида. // "Ўзбекистонда хорижий тиллар" илмий-методик электрон журнал, №3/2019. — Б.156–163.
8. Кули Ч.Х. Общественная организация. Изучение углубленного разума. // Тексты по истории социологии XIX–XX веков. — М.: 1994. — Б. 379.
9. Грачев М.Н. Политическая коммуникация: теоретические концепции, модели, векторы развития. — М.: Прометей, 2004. — 238 б.
10. Janda K., Berry J., Goldman J. The Challenge of Democracy: Government in America. — Boston: Houghton Mifflin Company, 1989. — P.188.